

Teisės aktų terminų ir jų apibrėžčių reikalavimų klausimu

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-5184-0056>

ANOTACIJA

Teisės aktų terminų tvarkyba Lietuvoje jau yra įgavusi tradiciją, bet reikalavimai, keliami teisės aktų terminams ir jų apibrėžtims, gali būti diskusijų objektas. Kadangi teisės aktų rengimas reglamentuojamas pačių teisės aktų, verta pasiaiškinti, kokie terminologiniai reikalavimai juose keliami. Tam ir skiriamas šis straipsnis. Geresnis teisės aktų terminų ir jų apibrėžčių reikalavimų reglamentavimas gali prisidėti prie teisėkūros kokybės gerinimo.

ESMINIAI ŽODŽIAI: teisės aktų terminai, kalbiniai reikalavimai, loginiai reikalavimai, terminų tvarkyba, apibrėžtis.

ABSTRACT

The management of the terms of legal acts has already acquired a tradition in Lithuania, but the requirements for these terms and their definitions may be the subject of a debate. Since the drafting of legal acts is regulated by the legal acts themselves, it is worth clarifying the terminological requirements that are imposed on them. That is the focus of this article. Better regulation of the requirements for terms and definitions in legal acts can contribute to improving the quality of legislation.

KEYWORDS: terms of legal acts, linguistic requirements, logical requirements, terminology ordering, definition.

ĮVADINĖS PASTABOS

Teisės aktai valstybėje yra viena iš svarbiausių kalbos vartojimo terpių, o jų kalba daro poveikį kitose terpėse vartojamai kalbai. Terminologiniu atžvilgiu teisės aktai taip pat yra svarbūs, nes terminai juose ne tik vartojami, bet ir apibrėžiami. Teisės aktų terminologiniai aspektai yra šio straipsnio tyrimo objektas. Straipsnyje aprašomuoju analitiniu metodu

nagrinėjami teisės aktų terminams keliami reikalavimai – jie vertinami ne tik terminologiniu, bet ir teisinio reglamentavimo aspektu. Siekiama išsiaiškinti, kokie reikalavimai keliami teisės aktų terminams ir jų apibrėžtims teisės aktų rengimą reglamentuojančiuose šaltiniuose, įvertinti tų reikalavimų pakankamumą ir remiantis praktika pateikti tam tikrų įžvalgų ir rekomendacijų. Pagrindinis dėmesys straipsnyje skiriamas Lietuvoje priimamų, t. y. nacionalinių, teisės aktų terminologiniams aspektams, bet prireikus žiūrima ir į lietuvių kalbą verčiamų Europos Sąjungos teisės aktų kontekstą, nes terminologiniu pobūdžiu jie panašūs, be to, daro poveikį nacionaliniams teisės aktams.

Atsižvelgiant į tiriamų klausimų pobūdį ir aptariamų reiškinių būklę toliau straipsnyje išskirtos dvi dalys, kuriose duomenys analizuojami skirtingai: pirmojoje dalyje nenagrinėjant konkrečių pavyzdžių apibendrintai aprašomi teisės aktų terminams keliami reikalavimai, o antrojoje dalyje – priešingai – daugiau dėmesio skiriama teisės aktų terminų apibrėžčių pavyzdžiams, jų savitumui parodyti. Kaip bus matyti, šioms apibrėžtims keltini reikalavimai yra ateities uždavinys.

Be teisinio pobūdžio šaltinių, straipsnyje daugiausia remiamasi Kazimiero Gaivenio tyrimais, jis mūsų terminologijoje terminų ir jų apibrėžčių reikalavimams, bendriesiems terminologijos dalykams dėmesio skyrė daugiausia (žr. Gaivenis 2002: 14–49). Anksčiau apie tyrimui aktualius reikalavimus yra rašęs ir Stasys Keinys (1980: 27–58). Dabar apie terminų reikalavimus dažniau kalbama didaktiniame kontekste (pvz., Akelaitis ir kt. 2009: 36–44).

DĖL TEISĖS AKTŲ TERMINŲ REIKALAVIMŲ

Lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statusas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, taip pat ir Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatyme. Pastarajame tiksliai nurodytas kalbos vartojimas teisėkūros srityje – „Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai priimami ir skelbiami valstybine kalba“ (VKĮ 1995: 3¹). Teisės aktų rengimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatomi ir kokybiniai kalbos kriterijai. Dar 1995 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas, kuriame nurodyta, kad „[T]eisės aktai

1 Čia ir toliau prie teisės aktų ir rekomendacinių leidinių nurodomi ne puslapiai, o straipsnių ar punktų numeriai.

rašomi laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir teisinės terminijos“ (ĮTNARTĮ 1995: 12). Šis teiginys buvo perrašytas į Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijas (ĮTARR 1998: 1.8). Vėliau formuluotė kiek keitėsi², bet nuostata, kad teisės aktuose turi būti laikomasi bendrinės kalbos normų ir teisės terminijos reikalavimų, išlaikyta 2012 m. priimtame Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatyme (TPI 2012: 14), taip pat 2013 m. patvirtintose Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijose (TAPRR 2013: 5) ir vėlesnėse jų redakcijose. Beje, rengiant daugiakalbius Europos Sąjungos teisės aktus į kalbos normų laikymąsi žiūrima visai praktiniu aspektu – Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos bendrasis praktinis vadovas asmenims, rengiantiems Europos Sąjungos teisės aktus, sako, kad „[A]ktus, parengtus laikantis gramatikos ir skyrybos taisyklių, lengviau teisingai suprasti bei išversti į kitas kalbas“ (BPV 2015: 1.4.2; ši nuostata buvo ir pirmajame Bendrojo praktinio vadovo leidime (BPV 2008: 1.4.2)). Taigi, taisyklingumas šiuo atžvilgiu yra svarbus funkciškai, padeda ne tik intrakalbinio, bet ir tarpkalbinio lygmeniu.

Nurodymas teisės aktuose laikytis teisės terminų reikalavimų teisiškai įtvirtintas beveik nuo nepriklausomybės atkūrimo pradžios, tačiau reikia turėti omenyje, kad atkūrus nepriklausomybę Lietuva teisės terminų žodynų beveik neturėjo³. Taigi, manytina, kad teisiškai grįstas ne vadovavimasis kokiais nors teisės terminų žodynais, o nusistovėjusia teisės terminų vartojimo praktika, pagal įprastus modelius plėtojama terminais.

Terminams keliami kalbiniai ir loginiai reikalavimai, jie paprastai apima taisyklingumą, tikslumą, sistemiškumą, trumpumą, darybinį patogumą, emocinį neutralumą ir kt.⁴ (Gaivenis 2014 [1994]: 206, 211). Šie reikalavimai iš esmės tinka bet kuriai sričiai, tačiau teisės aktų kalba skiriasi nuo mokslo kalbos, teisėje svarbu formalusis raiškos reglamentavimas, raiškos nurodymų ir rekomendacijų laikymasis. Nors teisės terminų reikalavimai nėra kaip nors susisteminti ir ne visada aiškiai, eksplicitiškai išreiškiami,

2 Be kita ko, imtas akcentuoti ne teisės aktų, o jų projektų rengimas, vietoj *teisinės terminijos* radosi *teisės terminija*.

3 Pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu teisės terminų žodynų išleista nebuvo (nors terminų sąrašų, žodynų projektų būta). Sovietmečio pradžioje pasirodęs Alfonso Žiurlio sudarytas *Teisinių terminų žodynas* (Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, 240 p.) išliko vienintelis per visą sovietmetį. Nuo 1995 m. išleista nemažai verčiamųjų ne tik terminų, bet ir apskritai teisės kalbos žodynų (plačiau žr. Umbrasas 2008), bet kokybiškos teisės terminografijos ir dabar tebestokojama.

4 Senesnėse publikacijose apie terminų reikalavimų K. Gaivenis yra minėjęs išverčiamumą į kitas kalbas ir net skambumą, unikalumą (Gaivenis 2014 [1979]: 115).

apie juos kalbama tiek nacionalinių, tiek Europos Sąjungos teisės aktų rengimo rekomendacijose.

Pirmieji atkurtosios nepriklausomybės teisės aktai, reglamentuojantys teisės kalbą, apskritai apeliavo į bendrinės kalbos normų laikymąsi ir galiausiai atsirado tiksli nuostata – „[T]eisės aktų terminai turi būti <...> taisyklingi“ (TAPRR 2013: 6.5). **Taisyklingumo** reikalavimas teisės aktuose iš esmės yra bendrasis – apima kalbą apskritai ir terminiją kaip jos dalį. Terminų taisyklingumas taip pat siejasi su visais kalbos lygmenimis, apima ne tik žodžių darybą, morfologiją, sintaksę, bet ir tartį, kirčiavimą, rašybą, skyrybą. Prie taisyklingumo šliejasi ir kitų kalbų poveikio, kalbos grynumo⁵ klausimai. Teisės kalbą reglamentuojančiuose teisės aktuose anksčiau buvo aiškiai pasakyta: „Tarptautiniai žodžiai vartojami tik tada, kai lietuvių kalboje nėra šių žodžių atitikmenų“ (ĮTNARTĮ 1995: 12; ĮTARR 1998: 1.8). Vėliau nuostata detalizuota: „Pirmenybė teiktina lietuviškiems terminams. Prireikus tarptautinis terminas gali būti nurodytas pagrečiui su lietuviškuoju (vienas iš jų – skliausteliuose)“ (ĮTARR 2002: 6). Vis dėlto įgyvendinti tarptautinių terminų vengimo teisės aktuose nuostatą, tikėtina, buvo gana keblu, stokota objektyvių vertinimo kriterijų – ne visada savas ir tarptautinis terminai yra funkciškai lygiaverčiai, vienodai paplitę ir vienodai įsigalėję, o dirbtinis vieno iš jų protegavimas gali neatitikti vartosenos polinkių ar būti tiesiog subjektyvus. Taigi, nors terminų tvarkybos praktikoje į grynumo kriterijų *de facto* atsižvelgiama, su tarptautiniais žodžiais susijusių nuostatų teisės aktų rengimo rekomendacijose palaiapsniui nebeliko, imtasi daugiau orientuotis į per vertimą ateinančius skolinius, kartu numatant galimybę paprastai prie nepakankamai įsigalėjusių lietuviškų terminų nurodyti kitų kalbų atitikmenis: „Teisės akte visi bendriniai kitų kalbų žodžiai turi būti išversti į lietuvių kalbą“ (ĮTARR 2002: 6); „Teisės akte nevartotini bendriniai kitų kalbų žodžiai, išskyrus kai kuriose srityse iš tradicijos vartojamus nelietuviškus žodžius ar jų junginius (dažniausiai lotyniškus). Prireikus kitos kalbos žodis (dažniausiai terminas) gali būti nurodomas skliaustuose greta lietuviškojo“ (TAPRR 2013: 6.2). Prie atitikmens turi būti nurodoma kalbos santrumpa (TAPRR 2021: 134). Terminai į nacionalinius teisės aktus dabar dažnai ateina iš Europos Sąjungos teisės aktų, o juos verčiant tenka spręsti skolinimosi ir

5 Kalbos ir terminijos grynumas apskritai nėra suvokiamas kaip reikalavimas, tai yra ekstralingvistinis, ne su pačios kalbos sistema susijęs, kalbos norminimo principas, pasireiškiantis tuo, kad savos kalbos žodžiams teikiama pirmenybė (Gaivenis, Kaulakienė 2014 [1996]: 229–230).

kitas problemas, lemiančias neigiamą požiūrį į dokumentų kalbą: „Tekstai, kuriuose pilna skolinių, pažodinio vertimo ar žargonybių, yra sunkiai suprantami ir tampa Sąjungos teisės aktų, tokiais atvejais laikomų „sve-timais“, kritikos šaltinių“ (BPV 2015: 5.4). Iš to kyla siekis, kad tekstas atrodytų natūralus, nebūtų juntamas verstinis pobūdis.

Teisės kalbai keliamas **aiškumo** reikalavimas taikytinas ir teisės termi-nijai (teisėkūra apskritai grindžiama aiškumo principu (TPI 2012: 3)). Į šį reikalavimą galima žiūrėti kaip į sudėtingumo, painumo ir įmantravimo opoziciją, iš to kyla *paprastų terminų* siekis. Europos Sąjungos teisės aktų rengėjams rekomenduojama „stengtis išreikšti teisės normos tikslą papras-tais terminais, kad jį būtų galima paprastai pateikti. Kiek įmanoma reikia vartoti kasdienę kalbą. Prireikus pirmenybė teikiama frazių aiškumui, o ne stiliaus įmantrumui“ (BPV 2015: 1.4.1). Aiškumo stoka gali būti kliūtis tiek teisės aktų vertėjams, tiek taikytojams, todėl „pradinis tekstas privalo būti visai nesudėtingas, aiškus ir suprantamas, nes jei jis bus per sudėtin-gas ar dviprasmiškas, tai išverstas į vieną ar daugiau kitų Sąjungos kalbų jis gali tapti netikslus, apytikris arba visiškai klaidingas“ (BPV 2015: 5.2). Dabar vis dažniau kalbama apie sklandžią, paprastą, supaprastintą kalbą (angl. *plain language*), analizuojamos teisės kalbos supaprastinimo, termi-nų keitimo paprastesniais galimybės, kad teisės kalba būtų suprantama be specialistų pagalbos (Čėsniėnė 2014b). Šiame kontekste jau radosi teisės kalbos intralingvistinio vertimo koncepcija, t. y. plečiama vertimo sam-prata, kalbama apie *vertimą* tos pačios kalbos ribose, siekiant teisės teks-tą padaryti prieinamesnį tikslinei auditorijai, palengvinti specialistams ar supaprastinti nespecialistams (Čėsniėnė 2014a). Vis dėlto iš praktikos kol kas neatrodo, kad teisės kalbos supaprastinimo siekis jau būtų davęs kokių nors apčiuopiamesnių rezultatų.

Lietuvos teisės aktų rengimo rekomendacijose terminų **trumpumo** reikalavimas nėra išskirtas⁶ (jis ir negalėtų būti griežtas reikalavimas, ne-bent rekomendacija), tačiau patogumo dėlei numatyta galimybė teisės akte pasidaryti terminų trumpinius, kurie galioja tik tame teisės akte, o susi-jusiuose ar įgyvendinamuosiuose teisės aktuose turėtų būti įsivedami iš

6 Teisės aktų rengimo praktikoje kartais net perdėtai siekiama terminų trumpumo, aukojant tikslumą. ES teisės aktų vertėjams trumpumas nurodomas prie terminų reikalavimų, siekiant, kad terminas būtų patogus vartoti (TV 2006: 1.1). Yra nuomonių, kad termino ilgumas gali rodyti arba termino naujumą, arba nepakankamą sunorminimą. Daroma prielaida, kai kuo geriau terminija išplėtotą ir sunormintą, tuo daugiau turėtų būti trumpesnių terminų (Kaulakienė, Makariūnienė 2014 [1999]: 36). Vis dėlto norminimo prakti-koje trumpumo kriterijus nėra pirmenybinis.

naujo (TAPRR 2013: 6.5; TAPRR 2021: 116). Rekomendacijose aiškiai pasakyta, kad teisės aktų terminai turi būti tikslūs (TAPRR 2013: 6.5; TAPRR 2021: 11). Čia reikia turėti omenyje, kad **tikslumo** reikalavimas gali prieštarauti trumpumo reikalavimui. Kita vertus, termino tikslumo samprata gali būti diskusijų objektas. K. Gaivenis tikslumą pirmiausia sieja su vienareikšmiškumu ir reikšmės apibrėžtumu, tačiau pripažįsta, kad šie dalykai sunkiai pasiekiami (Gaivenis 2014 [1994]: 207). Akivaizdu, kad apskritai kalboje terminų vienareikšmiškumas yra utopija, apie ją galima kalbėti nebent tik vienos konkrečios terminų sistemos ribose (Keinys 2003: 50). Terminų dviprasmiškumo vengimas teisės akte (BPV 2015: 6.2) visiškai suprantamas, tačiau vienos reikšmės turėjimas savaime negarantuoja termino tikslumo. Rengiantiems teisės aktus sakoma, kad „[S]iekiant tikslumo ir norint išvengti aiškinimo problemų gali tekti apibrėžti terminą“ (BPV 2015: 6.2.3). Lyginant terminą su apibrėžtimi jau galima kalbėti apie jo tikslumą. Termino tikslumas, be abejo, susijęs su jo semantika, siejasi ir su motyvacija, tačiau, kaip teisingai pastebi K. Gaivenis, negalima sakyti, kad motyvuoti terminai yra tikslūs, o nemotyvuoti – netikslūs (Gaivenis 2014 [1994]: 208). Termino motyvacija gali būti ir neaiški (svarbu, kad nebūtų klaidinanti), bet reikia pripažinti, kad motyvuotų terminų aiškumas didesnis⁷. Vien tik aiškumo savaime neišsena tapatinti su tikslumu, bet paprastai laikoma privalumu, jei terminas gali būti aiškus ir be apibrėžties. Tikslumo matavimas gali būti grindžiamas apibrėžtyje nurodytų požymių atitikimu ir būtų svarbesnis vertinant ne gimininius, o rūšinius terminus. Pastarųjų terminų rūšinių požymių įvardijimas distinktyvumo atžvilgiu ypač svarbus, o tai lemia ir tikslumą.

Rengiant teisinės išvadas dėl nacionalinių teisės aktų projektų yra vertinama, ar projekte vartojami teisės terminai „dera su galiojančiame teisiniame reguliavime, pirmiausia – panašius teisinius santykius reguliuojančiuose teisės aktuose, įtvirtintais terminais“ (TINTARR 2010: 15.3.3). Tai, kad terminija turėtų būti vartojama nuosekliai, remiantis jau galiojančiais teisės aktais, akcentuojama ir Europos Sąjungos teisės aktų rengimo rekomendacijose (BPV 2015: 6.2.1). Kartu siekiama terminijos nuoseklumo tame pačiame teisės akte, jo prieduose ir įgyvendinamuosiuose teisės aktuose (BPV 2015: 6; 6.2.1). Nuoseklumą svarbu sužiūrėti rengiant teisės akto pakeitimo projektus, kad suvestinėje redakcijoje

7 Tikėtina, kad, pavyzdžiui, gerai motyvuoti naujadarai turi daugiau galimybių prigyti.

neatsirastų terminologinių skirtybių (TAPRR 2021: 111). Taikymo patogumo atžvilgiu gerai, kai sutampa nacionalinių ir Europos Sąjungos teisės aktų terminai, tačiau dėl susiklosčiusių tradicijų tai ne visada pasiekama ir nebūtinai visada siektina. Terminų **nuoseklumo** reikalavimas apskritai atsiskleidžia per vienodumo siekį. Europos Sąjungos teisės aktų rengėjams paaiškinama: „Terminijos nuoseklumas reiškia, kad vienodoms sąvokoms reikšti turi būti vartojami tie patys terminai, o tas pats terminas neturi būti vartojamas skirtingoms sąvokoms reikšti“ (BPV 2015: 6.2). Antroji teiginio dalis orientuoja į daugiareikšmiškumą, o jis, kaip rodo praktika, apskritai yra neišvengiamas, tačiau vienareikšmiškumas siektinas bent jau susijusių teisės aktų ribose. Praktikoje dėl daugiareikšmiškumo didelių problemų paprastai nekyla (prireikus padeda apibrėžtis) arba jos yra retos, daugiau problemų kelia sinonimija, ypač kol terminai yra nauji, nes skirtingos raiškos priemonės kartais gali klaidinti, kurti sąvokų skirtingumo iliuziją. Susijusiuose europiniuose teisės aktuose skirtingai išversti tapatūs terminai gali kelti taikymo problemų ir kelti sumaištį tuos teisės aktus įgyvendinančiuose nacionaliniuose teisės aktuose, todėl sinonimų vengimo siekis (BPV 2015: 1.4.1) natūraliai kyla norint užtikrinti terminijos nuoseklumą. Jis pasiekiamas ir per suderinamumą – ES teisės aktų rengėjams pasirenkant vartoti teisės terminus siūloma atsižvelgti į šių aktų daugiakalbį pobūdį, todėl nurodoma vengti sąvokų ir terminų, būdingų tik tam tikroms nacionalinėms teisės sistemoms, juos vartoti atsargiai (BPV 2015: 5; 5.3.2). Kartu, kiek įmanoma, siekiama teisės aktų terminų, jų sampratų derėjimo su terminais mokslo, technikos ir apskritai bendrinėje kalboje (BPV 2015: 6).

Terminų **sistemiškumo** reikalavimas teisės aktų rengimo rekomendacijose tiesiogiai neminimas, tačiau praktikoje yra svarbus ir taikomas tvarkant bet kurios srities terminus⁸. Galima teigti, kad terminai pavieniui nefunkcionuoja – jie yra tam tikros terminų sistemos dalis. ES teisės aktų vertėjams nurodoma siekti terminų sistemiškumo: „Vartojant esamus ar kuriant naujus terminus privalu žiūrėti, kad jie derėtų su sistema“ (TV 2006: 1.1). Sistemiškumo reikalavimas gali būti traktuojamas ir kaip loginis, ir kaip kalbinis reikalavimas. K. Gaivenis terminų sistemiškumo reikalavimą laiko loginiu ir sieja su sąvokų klasifikacija, loginiu skirstymu

8 Turėtina omenyje, kad sistemiškumo principas yra vienas iš apskritai teisėkūroje taikomų principų, pagal kurį, be kita ko, siekiama, kad teisės normos derėtų tarpusavyje (TPĮ 2012: 3).

pagrindu. Terminologijai aktuali hierarchinė klasifikacija, kai tarp skirstomų grupių nustatomi pavaldumo santykiai, ir fasetinė klasifikacija, kai aiškesnė skirstoma įvairiais atžvilgiais (Gaivenis 2014 [1994]: 211–213). Taigi, šiuo aspektu teisės akto terminas neturi atsidurti netinkamame klasifikaciniame lygmenyje (pvz., gimininis tarp rūšinių), netinkamoje klasifikacinėje grupėje (tarkime, klasifikuojant veiksmus prie jų neturi atsidurti veiksmo rezultatas). Vis dėlto praktikoje sistemiškumas dažnai vertinamas termino raiškos aspektu, kartu atsižvelgiant ir į turinį, klasifikavimo pagrindą, t. y. kalbiniai ir loginiai reikalavimai čia veikia kartu, siekiama, kad tam tikros klasifikacinės grupės terminų raiška derėtų tarpusavyje. Ir tai nėra tik terminų darybos tipiškumo (jį mini K. Gaivenis (2014 [1994]: 213)) klausimas, pavyzdžiui, tos pačios darybos kategorijos ar to paties darybos formanto pasirinkimas, bet ir terminais einančių sintaksinių konstrukcijų vienodinimas, žodžių skaičiaus derinimas ir pan.

Užsiminus apie darybą minėtinas ir terminų **darybinio patogumo** reikalavimas. Darybinis patogumas⁹ suprantamas kaip termino tinkamumas naujiems, semantiškai ir formaliai nuo jo priklausomiems žodžiams, t. y. kitiems terminams, kurti (Gaivenis 2014 [1994]: 210). Teisės aktų rengimo rekomendacijose apie tai nekalbama ir iš tiesų teisės aktų terminų tvarkybos praktikoje šis reikalavimas nepriskiriamas prie svarbiausių, nors ir nėra ignoruojamas. ES teisės aktų vertėjams nurodoma, kad terminas turi būti patogus naujiems terminams daryti, tai pavadinama darumo reikalavimu (TV 2006: 1.1). Tiesa, darumas kalbotyroje paprastai suvokiamas kaip darybos formanto ar tam tikro darybos tipo ypatybė, bet ją galima priskirti ir pamatiniam žodžiui.

Prie terminų reikalavimų kartais priskiriamas **pastovumas**, taip daroma, pavyzdžiui, rekomendacijose ES teisės aktų vertėjams. Jiems teigiama, kad „terminai turi būti pastovūs, nekeičiami kas kelerius ar keliolika metų. Kartais net nevisiškai tikslūs įsigalėję ir plačiai vartojami terminai yra geriau nei tikslūs nauji, nes vartotojų sąmonėje terminą pakeisti nėra paprasčiau“ (TV 2006: 1.1). Vis dėlto pastovumas yra ne tiek reikalavimas, kiek terminų norminimo principas, kurio praktikoje iš tiesų stengiamasi laikytis. Pasak K. Gaivenio, „[T]erminijos norminimo tikslas – negreitinti terminų kaitos, palaikyti terminijos mikrosistemų nekintamumą“ (Gaivenis 2014

9 Darybinis patogumas dar yra vadintas *darybinio potencialumu*, *darybinio perspektyvumu* (Keinys 1980: 45–46).

[1996]: 227). Paprastai keičiami dar nenusistovėję, varijuojantys terminai, o tradicinių linkstama neliesti¹⁰.

DĖL TEISĖS AKTŲ TERMINŲ APIBRĖŽČIŲ REIKALAVIMŲ

Prie terminų loginių reikalavimų K. Gaivenis priskiria apibrėžčių¹¹ tikslumo reikalavimą (Gaivenis 2014 [1994]: 211). Vis dėlto nėra tikslu tai laikyti pačių terminų reikalavimu. Apibrėžčių reikalavimus pagrįstai galima laikyti savarankiškais. Mokslininkai vadovaudamiesi logikos ir kitais kriterijais skiria nuo dviejų ar kelių iki net keliasdešimt apibrėžčių tipų (plačiau žr. Rimkutė 2021: 180–184). Apibrėžtims keliamų reikalavimų, žinoma, nėra tiek daug, jie priklausytų nuo to, koks yra apibrėžties adresatas ir skelbimo terpė (pvz.: vadovėlis, mokslo monografija, terminų žodynas, terminų standartas ir pan.). Kaip ir terminų reikalavimai, apibrėžčių reikalavimai taip pat gali būti kalbiniai ir loginiai. Iš lietuvių kalbininkų terminų apibrėžtims bene daugiausia dėmesio yra skyręs K. Gaivenis, bet savo darbuose apibrėžčių reikalavimų jis nėra susisteminęs. Šis mokslininkas atkreipė dėmesį, kad terminų apibrėžtys gali skirtis nuo įprastų leksikografinių apibrėžčių, kad kuriant apibrėžtis taikytinas artimiausios gimininės sąvokos ir rūšinių skirtumų nurodymo modelis, laikantis šių svarbiausių taisyklių: „a) apibrėžimas turi būti adekvatus, t. y. apibrėžiamosios sąvokos apimtis turi būti lygi apibrėžiančiosios sąvokos apimčiai; b) jame neturi būti ydingojo rato; c) turi būti tikslus, aiškus, nedviprasmiškas; d) neturi būti neigiamas“ (Gaivenis 2014 [1979]: 116). Kituose šaltiniuose dar nurodomi apibrėžčių derinimo tarpusavyje, esminių požymių nurodymo, trumpumo siekimo, vengimo aiškinti terminui tapačiais žodžiais ir pan. reikalavimai (plačiau žr. Rimkutė 2021: 184–185).

Moksle įprastus terminų apibrėžčių reikalavimus bent iš dalies galima taikyti formuluojant ir teisės aktų terminų apibrėžtis, tačiau nacionalinių

10 Tradicijos ir naujovių sankirtą terminijoje K. Gaivenis yra apibūdinęs, atsižvelgdamas į pažangos siekį ir funkcinį tikslumą: „Kai kurie terminų standartų rengėjai griežtai reikalauja, kad terminų standartai būtų privalomi, kad juose pateikiama terminija būtų užkonservuojama dešimtmečiams. Terminijos sistemos atžvilgiu šis reikalavimas nerealus, nes sistemos sudedamosios dalys turi visą laiką kisti, atsinaujinti. Tik tokiu atveju sistema tolydžio tobulės. Priešingu atveju sistema degraduos. Taigi terminijos pastovumo principas neužkerta kelio sistemos kitimui, bet tik stabdo jos netikslingą ardymą. Vertinant išsigalėjusį terminą pirmiausia svarstyтина ne kuo naujas terminas yra geresnis, bet kodėl blogasis senas terminas“ (Gaivenis 2014 [1996]: 228–229).

11 K. Gaivenis mini *apibrėžimų* tikslumą, bet dabar paprastai vartojamas *apibrėžties* terminas. Teisės aktų terminų tvarkyta kaip tik ir prisidėjo prie šio termino sklaidos, nes būtent *apibrėžtis* vartojama Terminų banko įstatyme (LRTBĮ 2003) ir jo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose.

teisės aktų rengimo rekomendacijos terminų apibrėžtims reikalavimų kelia labai mažai. Teisės aktų terminų apibrėžtims, kaip ir terminams, žinoma, taikytinas taisyklingumo reikalavimas, nes jis yra bendrasis kalbinis teisės aktų reikalavimas. Loginiai reikalavimai beveik nekeliama, tik nustatomi apibrėžčių kūrimo ribojimai – „[V]iename įstatyme apibrėžta sąvoka neturi būti apibrėžiama kituose įstatymuose, nebent specialiajame įstatyme pateikta sąvokos apibrėžtis yra būdinga tik tam tikrai santykių sričiai“ (TAPRR 2013: 6.5; TAPRR 2021: 11). Kartu nustatoma, kad „[I]statymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose neturi būti apibrėžiamos įstatymuose vartojamos ar jau apibrėžtos sąvokos, tačiau gali būti apibrėžiamos tik tame įgyvendinamajame teisės akte vartojamos sąvokos“ (TAPRR 2021: 11). Jei teisės akte vartojami terminai yra suprantami taip, kaip jie apibrėžti kituose teisės aktuose, reikalaujama nurodyti, kokių teisės aktų apibrėžtimis vadovaujama (TAPRR 2021: 35, 48). Apie apibrėžčių turinį pasakyta tik tiek, kad jose „neturėtų būti nustatomi reikalavimai, sąlygos ir pan.“ (TAPRR 2021: 11). Panašiai ir ES teisės aktų rengėjams nurodoma, kad terminų apibrėžtyse neturi būti savarankiškų norminių nuostatų¹² (BPV 2015: 14), kad apibrėžtyse geriau nerašyti to, kas galėtų būti nurodyta kaip teisės akto taikymo sritis, reguliavimo dalykas (BPV 2015: 13.4). Teisės aktų rengėjams primenama, kad savo pateiktų terminų apibrėžčių būtina laikytis visame tekste, kad terminai turi būti vartojami būtent tokia reikšme, kaip yra apibrėžta (BPV 2015: 6.4). Teisės aktuose terminų sampratas bandoma riboti – „[T]ermino apibrėžtis negali prieštarauti įprastai termino reikšmei“ (BPV 2015: 14.1). Iš esmės siekiama, kad terminai būtų suprantami taip, kaip juos įprasta suprasti reglamentuojamoje srityje, kad jie būtų aiškūs ir be apibrėžties. Kartu iškeliamas apibrėžties poreikis, jei įprasta samprata teisės akte yra siaurinama arba plečiama.

Jau beveik dvi dešimtys metų veikiantis Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas (LRTBĮ 2003) ir jo įgyvendinamieji teisės aktai lėmė, kad teisės aktų terminų tvarkybai skiriama palyginti nemažai dėmesio. Lietuvos Respublikos terminų bankas nuo 2005 m. valstybės institucijų palaipsniui pildomas teisės aktų terminais, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė posėdžiaudama vidutiniškai kas savaitę

¹² Motyvuojama ne tik apibrėžčių logika, bet ir praktinio taikymo kliūtimis. Į apibrėžtis „[S]avarankiškos taisyklės neturi būti įtraukiamos ne tik dėl to, kad būtų išlaikytas loginis tikslumas. Jei į terminų apibrėžtis įtraukiami tokie elementai, kyla pavojus, kad skaitytojas juos interpretuodamas nepastebės tų norminių elementų, kurie nepateikti vienoje vietoje su kitais norminiais elementais“ (BPV 2015: 14.4).

(išskyrus vasarą) beveik kiekviename posėdyje aptaria po keliasdešimt terminų iš įstatymų, ministrų įsakymų ir kitų teisės aktų¹³. Praktika rodo, kad palyginti nedažnas terminas kelia diskusijų, daugiausia pastabų per posėdžius būna dėl apibrėžčių. Tos pastabos dažnai būna redakcinio pobūdžio, yra vienaip ar kitaip susijusios su formuluotės parinkimu, bet neretai kyla klausimų dėl aiškumo, tikslumo ir kitų su sąvokos turiniu susijusių aspektų. Viena iš galimų priežasčių, kodėl kyla teisės aktų terminų apibrėžimo problemų, – nepakankamas šios srities terminų apibrėžčių reglamentavimas.

Vertinant apibendrintai terminai teisės aktuose apibrėžiami trejopu būdu: aiškinamuoju (požymių nurodomuoju), išvardijamuoju ir nuorodiniu. Teisės aktų rengimo reikalavimų nuostata neapibrėžti to, kas jau apibrėžta, ir dalies Europos Sąjungos teisės aktų tiesioginis taikymas lemia nuorodinių apibrėžčių radimąsi, pvz.¹⁴:

akreditavimas – kaip apibrėžta 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 765/2008, nustatančiame su gaminių prekyba susijusius akreditavimo ir rinkos priežiūros reikalavimus ir panaikinančiame Reglamentą (EEB) Nr. 339/93.

Lietuvos Respublikos konsulinė įstaiga – sąvoka suprantama taip, kaip apibrėžta Konsuliniame statute.

didmeninė veterinarinių vaistų prekyba – sąvoka atitinka Reglamento (ES) 2019/64 4 straipsnio 36 punkte apibrėžtą sąvoką „didmeninis platinimas“.

esminis klinikinio vaistinio preparato tyrimo pakeitimas – ši sąvoka atitinka sąvoką „esminis pakeitimas“ ir vartojama ta pačia reikšme, kaip apibrėžta Reglamento (ES) Nr. 536/2014 2 straipsnio 2 dalies 13 punkte.

Kartais bandoma nurodyti požymius ir kartu duoti nuorodą, pvz.:

galutinis naudos gavėjas – juridinis arba fizinis asmuo, kuriam teikiamas finansavimas iš finansinės priemonės lėšų. Ši sąvoka atitinka Reglamento (ES) Nr. 1303/2013 2 straipsnio 12 punkte pateiktą sąvoką „galutinis naudos gavėjas“.

elektros tinklo perkrova – situacija, kai elektros tinkle nėra galimybės priimti viso elektros energijos rinkos dalyvių siūlomo elektros energijos kiekio, nes tinklo

13 2022 m. rudenį Lietuvos Respublikos terminų banke iš teisės aktų buvo sukaupta apie 18 000 Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotų terminų straipsnių. Plačiau apie šios duomenų bazės koncepciją, turinį, teisinę bazę žr. Umbrasas 2013.

14 Toliau teikiami pavyzdžiai imami iš Lietuvos Respublikos terminų banko ir jam teikiamų teisės aktų projektų terminų rinkinių. Konkretūs teisės aktai ar jų projektai nenurodomi, nes šiuo atveju tai nėra labai svarbu. Labiau rūpi patys išraiškos modeliai, o ne jų radimosi vieta.

elementai tokio šios energijos kiekio negalėtų atlaikyti. Ši sąvoka atitinka Reglamento (ES) Nr. 2019/943 2 straipsnio 4 punkte pateiktą sąvoką „perkrova“.

Toks dvigubas teikimas iš dalies prieštarauja esamiems teisės aktų rengimo reikalavimams, bet prireikus leidžia koreguoti apibrėžties formuluo-
tę, ją kalbiškai redaguoti, daryti sklandesnę ar pan. Ir apskritai nuorodinis terminų susiejimas sudaro galimybes patikslinti terminą, jei yra poreikis (matyti iš jau pateiktų pavyzdžių), arba keisti klaidingus terminus (kol jie nepakeisti susijusiuose teisės aktuose), kaip, pavyzdžiui, yra šiuo atveju:

kiškiažvėriai – ši sąvoka atitinka sąvoką „kiškiniai“, apibrėžtą 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 853/2004, nustatančio konkrečius gyvūninės kilmės maisto produktų higienos reikalavimus, I priedo 1 dalies 1.4 papunktyje.

Pridurtina, kad nuorodinių apibrėžčių radimąsi kartais lemia ir vidinės teisės akto priežastys – jei sąvokos požymių yra daug ir jie detalizuoti atskirame teisės akto straipsnyje, užuot vardijus požymius apibrėžtyje tiesiog duodama nuoroda į to paties teisės akto straipsnį, pvz.:

didelė draudimo rizika – draudimo rizika, atitinkanti šio įstatymo 10 straipsnyje nurodytus kriterijus.

Teisės aktų sistema ir subordinacija daro poveikį teisės aktų apibrėž-
tims – nuorodinis sąvokų aiškinimas šiuo atveju grindžiamas pačia tei-
sėkūros specifika. Vartotojams, viena vertus, naudojimosi teisės aktu pa-
togumas sumažėja (tenka žiūrėti ir į kitus teisės aktus), bet, kita vertus,
sampratų vienodumas palengvina nuostatų taisymą.

Dažniausiai vis dėlto sąvokos teisės aktuose aiškinamos ne nuorodiniu būdu, o nurodant požymius arba išvardijant visus į sąvoką įeinančius ele-
mentus. Išvardijamosios apibrėžtys eksplicitiškai apriboja sąvokos turinį –
įeina tik tai, kas konkrečiai nurodyta, pvz.:

konsulinė įstaiga – užsienio valstybės generalinis konsulas, konsulas, vicekon-
sulas ar konsulinė agentūra Lietuvos Respublikoje.

pieno kokybės rodikliai – bendras bakterijų skaičius (tūkst. KSV/ml), somatinių
ląstelių skaičius (tūkst./ml), inhibitorinės (slopinančiosios) medžiagos ir pieno
užšalimo temperatūra (m°C).

reklaminės veiklos subjektas – reklamos davėjas, reklamos paslaugų teikėjas.

Išvardijamosios apibrėžtys teisės aktuose nėra labai dažnos, nes sąvokos
paprastai apima per daug elementų, kad juos visus galima būtų išvardyti,

arba visi galimi atvejai iš anksto net nėra žinomi, elementų aprėptis nėra baigtinė. Kadangi išvardijimas lemia elementų baigtumą, norint įtraukti papildomų elementų tektų keisti teisės aktą. Išvardijimo atveju iššūkių gali kelti termino ir apibrėžties santykis, pvz.:

skiepijimo paslaugas teikianti asmens sveikatos priežiūros įstaiga – VšĮ Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Kauno ligoninė, VšĮ Vilniaus universiteto ligoninė Santaros klinikos, VšĮ Klaipėdos universitetinė ligoninė, VšĮ Respublikinė Panevėžio ligoninė, VšĮ Respublikinė Šiaulių ligoninė.

Tokia apibrėžtis suponuoja galutinį skiepijimo paslaugas teikiančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų sąrašą, bet, kaip numanome, realybėje skiepijimo paslaugas teikia ne tik šie išvardyti subjektai. Problema ta, kad teisės akto projekte, iš kuriuo paimta ši apibrėžtis, kalbama tik apie specifinį skiepijimą tam tikra vakcina. Tai rodo, kad šiuo atveju nesiekama apibrėžti pateikto termino (pagal situaciją jis yra per bendras), o tik siekiama nurodyti, kam pavedamos teisės akte nurodytos skiepijimo funkcijos. Vadinasi, tai nėra apibrėžties klausimas, teisės aktu įpareigojamus subjektus geriau nurodyti kuriame nors teisės akto straipsnyje, o ne terminų ir apibrėžčių dalyje.

Siekiant didesnio sąvokos apibrėžtumo ir aiškumo kai kuriais atvejais išvardijamasis apibrėžimo būdas gali būti derinamas su požymių nurodymu, pvz.:

geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kokybės rodikliai – rodikliai (geriamojo vandens tiekimo, tiekiamo geriamojo vandens slėgio, geriamojo vandens tiekimo pertrūkių, geriamojo vandens kokybės, abonentų ir vartotojų aptarnavimo, nuotekų surinkimo, tvindymo nuotekomis, nuotekų tvarkymo pertrūkių), pagal kuriuos nustatoma geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kokybė.

Būdingiausias teisės aktų apibrėžtys yra aiškinamosios (požymių). Kaip atraminė, tokioje apibrėžtyje paprastai nurodoma tam tikra bendresnė sąvoka (kartais ne viena) ir skiriamieji požymiai, pvz.:

atitikties kontrolės įstaiga – juridinis asmuo ar Lietuvos Respublikoje įregistruotas Europos ekonominės erdvės valstybėje įsisteigusios įmonės filialas, įvertinantys atitiktį matuodami, stebėdami, bandydami ir tikrindami teisės aktuose ir (arba) standartuose nurodytus parametrus.

konsoliduojamasis subjektas – subjektas, kurio finansinių ataskaitų duomenys konsoliduojami į viešojo sektoriaus subjektų grupės konsoliduotųjų finansinių ataskaitų rinkinį.

projekto priežiūros rodikliai – rodikliai, kuriais apibūdinamas paramos gavėjų ekonominis gyvybingumas, finansinė būklė ir projekto įgyvendinimas.

Nustatyti sąvokos skiriamuosius požymius yra vienas iš svarbiausių tikslų, kuriuos sau turėtų kelti apibrėžties sudarytojas. Palyginkime šiuos aiškinimus:

politinės partijos steigėjas – Lietuvos Respublikos pilietis arba nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis.

politinės partijos steigėjas – politinę partiją steigiantis Lietuvos Respublikos pilietis, sulaukęs 18 metų.

Skirtingai nei antruoju atveju, pirmuoju atveju apibrėžiamojoje formuluotėje nėra jokių požymių, kurie ją verstų apibrėžtimi apibrėžiamojo termino atžvilgiu. Numanomo teiginio *politinės partijos steigėju gali būti Lietuvos Respublikos pilietis arba nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis* išskaidymas į dvi dalis antrosios dalies automatiškai nepaverčia apibrėžtimi, ją reikia reformuluoti nurodant požymius, siejant su terminu. Išskyrus sąvokos požymius antrasis žingsnis būtų jau paties termino vertinimas. Palyginkime:

išmokų administratorius – Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota institucija.

vaikams išlaikyti skirtų valstybės išmokų administratorius – institucija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota administruoti vaikams išlaikyti skirtas valstybės išmokas.

Pirmuoju atveju čia taip pat nėra termino ir tariamos apibrėžties loginio ryšio (tik nurodoma, kam pavedama išmokų administravimo funkcija, bet tai nėra apibrėžties objektas). Apibrėžtyje esant požymiams (antras pavyzdys) aiškėja, kokios išmokos turimos omenyje, o tai sudaro prielaidas sąvoką įvardyti tikslesniu, sąvokos požymius geriau atitinkančiu terminu. Terminu ir apibrėžties derinimas tarpusavyje ir yra pagrindinis uždavinys, kylantis tvarkant teisės aktų terminus ir jų apibrėžtis.

Apskritai reikia pasakyti, kad teisės aktų terminų apibrėžtys ne visada paklūsta moksle žinomam klasikiniam apibrėžimo *per genus proximum et differentiam specificam* modeliui (kai nurodoma artimiausia gimininė sąvoka ir rūšiniai skirtumai). Priežastis ta, kad dokumente nebūtinai siekiama apibrėžti sąvoką – nurodyti jos požymius ir atskirti nuo kitų sąvokų. Dažnai siekiama tiesiog apriboti teisės akto kontekste į sąvoką įeinančių elementų aibę, pvz.:

juridinis asmuo – Europos Sąjungos ar Europos ekonominės erdvės valstybėse įsteigtas juridinis asmuo, kita organizacija ar jų padalinys.

projektas – verslo, profesinėms, mokslo, tiriamosioms ir kitoms reikmėms, išskyrus vartojimą, tenkinti parengtas ir sutelktinio finansavimo platformoje paskelbtas projektas, kuriam įgyvendinti projekto savininkas siekia pritraukti sutelktinio finansavimo lėšų.

Kaip matyti, aiškinimas čia yra tautologiškas¹⁵ (apskritai tai laikoma apibrėžčių yda), bet šiuo atveju teisėkūros subjektas nesiekia nurodyti juridinio asmens požymių (tai labiau teisės teorijos objektas), o tik nurodo, kokie juridiniai asmenys jam aktualūs. Panašiai yra ir *projekto* atveju – dėl patogumo pasirenkamas pagal esmę per bendras terminas (juk rūpi ne bet koks projektas) ir apribojama aktualių projektų imtis. Apribojant sąvokos imtį apibrėžtyje iš dalies gali būti taikoma tiek išvardijimo, tiek tam tikrų požymių išskyrimo metodika. Priklausomai nuo srities ir poreikių toks pat terminas (sutampanti raiška savaime nerodo sampratos tapatumo) skirtinguose teisės aktuose gali būti apibrėžiamas tiek nuorodiniu, tiek išvardijamuoju ar požymių nurodymo būdu, pvz.:

kredito įstaiga – 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 648/2012 (OL 2013 L 176, p. 1) 4 straipsnio 1 dalies 1 punkte apibrėžta kredito įstaiga, jos filialas arba užsienio valstybės kredito įstaigos filialas, įsteigtas Lietuvos Respublikoje.

kredito įstaiga – bankas, užsienio banko filialas, Lietuvos centrinė kredito unija arba kredito unija.

kredito įstaiga – įmonė, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinių lėšų priėmimu iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir jų skolinimu.

Kaip minėta, teisės aktų rengimo rekomendacijos iš esmės nenurodo, kaip reikia apibrėžti teisės aktų terminus. Nors bent iš dalies galima būtų teigti, kad galioja bendrieji terminologijos principai ir reikalavimai, tam tikrų apibrėžčių modelių ir reikalavimų iškėlimas, tikėtina, palengvintų teisėkūros darbą, juoba kad čia esama specifikos, nebūdingos kitoms terminų teikimo terpėms (pvz., terminų žodynams). Tam praverstų platesni teisės aktų terminų ir jų apibrėžčių tyrimai.

¹⁵ Tautologija – loginė klaida įrodyme ar apibrėžime, kai apibrėžiamoji sąvoka apibūdinama vartojant ją pačią ar jos sinonimą (VLEe).

APIBENDRINAMOSIOS IŠVADOS

Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais teisiškai reglamentuota teisės aktų terminų tvarkyba skatina įvertinti teisės aktų terminams keliamus reikalavimus. Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijos įpareigoja laikytis teisės terminijos reikalavimų, bendrinės lietuvių kalbos normų ir aiškiai pasako, kad teisės aktų terminai turi būti tikslūs ir taisyklingi, derėti su jau galiojančių teisės aktų terminais. Taigi, kalbinio taisyklingumo, loginio tikslumo ir nuoseklumo reikalavimai laikomi, galima sakyti, svarbiausiais, nes jie nurodomi tiesiogiai. Terminų derėjimo su kitų teisės aktų terminais reikalavimas iš dalies suponuoja ir sistemiškumo reikalavimą. Pastarasis reikalavimas, kaip ir galimas kelti terminų aiškumo reikalavimas, sietini su teisėkūroje apskritai taikomais aiškumo ir sistemiškumo principais. Kiti, moksle žinomi, terminų reikalavimai, tokie kaip trumpumo, darybinio patogumo, emocinio neutralumo reikalavimai, teisės aktų rengimo rekomendacijose eksplicitiškai nėra išreikšti. Terminų trumpumo teisės aktuose faktiškai yra siekiama, tik trumpumas nėra suvokiamas kaip reikalavimas, jį labiau lemia praktinės priežastys, noras užtikrinti vartojimo patogumą. Tikslumo ir trumpumo kolizija kartais nėra lengvai sprendžiama, todėl teisės aktų rengimo rekomendacijos numato terminų trumpųjų variantų galimybę, taip užtikrindamos lengvesnį sutartinių terminų funkcionavimą tekste.

Teisės aktuose yra įprasta apibrėžti vartojamus terminus, tačiau teisės aktų rengimo rekomendacijos iš esmės nenurodo, kaip tai reikia daryti, tik atriboja teisės aktų normines nuostatas nuo terminų apibrėžčių, t. y. neleidžia apibrėžtyse kelti reikalavimų, sąlygų ir pan. (tai turėtų būti daroma teisės akto tekste). Apibrėžtyse teisės aktų rengėjai kartais bando nurodyti teisės akto reguliavimo dalyką, subjektams priskiriamas funkcijas ir pan., tačiau tai yra ne sąvokų apibrėžčių, o teisės akto tekste reikštinų nuostatų dalykas. Iš praktikos matyti, kad terminai teisės aktuose paprastai apibrėžiami aiškinamuoju (požymių nurodomuoju), išvardijamuoju ir nuorodiniu būdu. Nuorodinių apibrėžčių radinąsi lėmė teisės aktų ryšiais ir subordinacija grindžiama nuostata neapibrėžti aukštesnio lygmens teisės aktų terminų, taip pat terminų, apibrėžtų kituose susijusiuose teisės aktuose. Nuorodinių apibrėžčių formuluotės modelis nėra standartizuotas, neatmestina, kad dėl tiesioginio kai kurių Europos Sąjungos teisės aktų taikymo tokių apibrėžčių gali gausėti. Išvardijamosios apibrėžtys teisės aktuose kartais yra patogios, bet bent kiek platesnį jų taikymą iš esmės riboja

pačių sąvokų pobūdis – nedažnai sąvoka apima iš anksto žinomą, baigtinę elementų aibę. Paprastai patogiau būna nurodyti požymius, kad sąvoka galėtų apimti žinomus ir potencialius elementus. Apibrėžčių formuluotėms galima taikyti moksle žinomus loginius terminų apibrėžčių reikalavimus, tačiau teisės aktų specifika rodo, kad į teisės aktų rengimo rekomendacijas verta būtų įtraukti ir rekomendacijų dėl terminų apibrėžčių. Dabartinis teisės aktų terminų apibrėžčių reglamentavimas yra trūktinas. Apskritai reikia suvokti, kad apibrėžtis yra terminų tvarkybos pamatas – ji yra pagrindas termino tikslumui ir aiškumui įvertinti, todėl nuo apibrėžties priklauso ir paties termino reikalavimų įgyvendinimas.

LITERATŪRA

- Akelaitis Gintautas, Pečkuvienė Laima, Žilinskiėnė Vida 2009: *Specialybės kalba: administracinės kalbos vadovėlis*, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- BPV 2008: *Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos bendrasis praktinis vadovas asmenims, rengiantiems Bendrijos teisės aktus*, Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras.
- BPV 2015: *Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos bendrasis praktinis vadovas asmenims, rengiantiems Europos Sąjungos teisės aktus*, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
- Čėsnienė Žaneta 2014a: Intralingvistinio vertimo samprata ir jos evoliucija teisiniame diskurse. – *Logos* 78, 194–202. Prieiga internete: http://www.litlogos.eu/L78/Logos_78_194_202_Cesniene.pdf.
- Čėsnienė Žaneta 2014b: Lexical Units Impeding the Perception of Legalese in the Context of Plain Language. – *Res Humanitariae* 16, 37–53. Prieiga internete: <https://e-journals.ku.lt/journal/RH/article/1874/info>.
- Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: LKI leidykla.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1979]: Bendrieji lietuvių terminijos kūrimo ir norminimo principai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 107–117.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1994]: Kalbiniai ir loginiai terminų reikalavimai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 204–213.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1996]: Apie du terminų norminimo principus. – Kazimieras Gaivenis. *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 224–229.
- Gaivenis Kazimieras, Kaulakienė Angelė 2014 [1996]: Ekstralingvistiniai terminų norminimo principai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 229–235.
- ĮTARR 1998: *Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijos* (patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1998 m. rugpjūčio 17 d. įsakymu Nr. 104). Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.84BA09B7F50B>.
- ĮTARR 2002: *Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijos* (patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1998 m. rugpjūčio 17 d. įsakymu Nr. 104 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. 75 redakcija)). Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6E8262E60853>.
- ĮTNARTI 1995: *Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas Nr. I-872*. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.502CB1B9F3DB>.
- Kaulakienė Angelė, Makariūnienė Eglė 2014 [1999]: Statistinis terminų trumpumo vertinimas. – Angelė Kaulakienė. *Terminologija. Terminografija. Terminija*: straipsnių rinkinys, Vilnius: Technika, 36–38.
- Keinys Stasys 1980: *Terminologijos abėcėlė*, Vilnius: Mokslas.
- Keinys Stasys 2003: Dėl mokslo terminų vienareikšmiškumo supratimo. – *Terminologija* 20, 47–55. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/471>.
- LRTBĮ 2003: *Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas Nr. IX-1950*. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D1F51C2190D5/asr>.

- Rimkutė Aušra 2021: Sudėtinio termino dėmenų ir apibrėžties subordinacija: vieno atvejo analizė. – *Terminologija* 28, 175–191. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/2095>.
- TAPRR 2013: *Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijos* (patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 1R-298). Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9f8e843072341e3a1f1b21417c4c75e>.
- TAPRR 2021: *Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijos* (patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 1R-298 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. lapkričio 18 d. įsakymo Nr. 1R-388 redakcija)). Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/12575f60488c11ec992fe4cdfceb5666>.
- TINTARR 2010: *Teisinių išvadų dėl norminių teisės aktų projektų rengimo rekomendacijos* (patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. 1R-168 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. rugsėjo 8 d. įsakymo Nr. 1R-190 redakcija)). Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.78663FCA5223>.
- TPĮ 2012: *Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas Nr. XI-2220*. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B4FA4C56B8D5>.
- TV 2006: *Terminologijos vadovėlis: Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamento vertėjams*, Liuksemburgas. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/terminology_guidelines_lt.pdf.
- Umbrasas Alvydas 2008: Lietuvių teisės terminografija: nuo rankraščių iki duomenų bazių. – *Specialybės kalba: terminija ir studijos*: mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 100–109.
- Umbrasas Alvydas 2013: Lietuvos Respublikos terminų bankas: 10 metų po įstatymo priėmimo. – *Terminologija* 20, 96–122. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/475>.
- VKĮ 1995: *Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas Nr. I-779*. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0B0253BB424C>.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, e. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.

ON THE REQUIREMENTS FOR THE TERMS OF LEGAL ACTS AND THEIR DEFINITIONS

Summary

The article analyses the requirements for legal terms not only from a terminological point of view, but also from the point of view of legal regulation. The aim is to find out what requirements are placed on legal terms and their definitions in the sources governing the drafting of legislation, to assess the sufficiency of these requirements, and to provide some practice-based insights and recommendations. The focus of the paper is on the terminological aspects of the legislation adopted in Lithuania, i.e., national legislation, but the context of European Union legislation is also considered where appropriate, as the terminological nature of these pieces of legislation is similar.

The guidelines for drafting legal acts oblige compliance with the requirements of legal terminology and the norms of the standard Lithuanian language; they make it clear that the terminology of legal acts must be precise, correct, and consistent with the terminology of the existing legal acts. The requirements for linguistic correctness, logical precision, and consistency are thus considered to be of paramount importance, as they are explicitly stated. The requirement that terms be consistent with the terms in other legal acts implies, to some extent, the requirement of systematicity. The latter requirement, as well as the requirement of the clarity of terms, is linked to the

principles of clarity and systematicity applied to legislation in general. Other requirements for terms known in terminology theory, such as conciseness and derivability, are not explicitly expressed in the drafting guidelines.

It is common practice for legislation to define the terms to be used, but the drafting guidelines do not, in principle, specify how this should be done. The guidelines only distinguish regulatory provisions in legislation from definitions of terms, i.e., they do not allow requirements, conditions, etc. to be imposed in the definitions. In practice, it appears that terms are usually defined in legislation by reference to the attributes of the concept, by listing the elements included in the concept or by reference. The pattern of the formulation of definitions is not standardised. While the formulation of definitions may be subject to the logical requirements of definitions known in terminology theory, the specific nature of legislation suggests that it would be worthwhile to include guidance on the definition of terms in the drafting guidelines. The current regulation of definitions of terms in legislation is insufficient.

Gauta 2022-11-03

Alvydas Umbrasas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas alvydas.umbrasas@lki.lt